

Tavshedens labyrint

Om undervisningsmaterialet

Niveau: 8.-10. klasse, ungdomsuddannelserne

Fag: Historie, tysk, dansk, kristendomskundskab, samfundsfag, IT & medier

FAGLIGT FOKUS

Fag og temaer

- Tysklands historie
- Figuren Johann Radmann
- Dilemmaer og diskussion
- Historiske dilemmaer og historiebrug
- Forslag til fordybelse og perspektivering

Filmfaglige vinkler

- Værkanalyse og fortolkning – retfærdighed eller tilgivelse?
- Vold på film

Se Filmcentralens online Filmleksikon for en nærmere forklaring på de filmiske termer.

<http://filmcentralen.dk/grundskolen/filmsprog>

Dette materiale er skrevet af Rasmus Welling og Mette Welling efter Det Danske Filminstituts skabelon for undervisningsmaterialer, september 2015.

Om filmen

Filmen bygger på autentiske begivenheder og skildrer årene 1958-1965, hvor Tyskland tog sit eget retsopgør med forbrydelser begået i kz-lejren Auschwitz. Hvor Nürnbergprocesserne er meget kendte, er Auschwitz-retssagerne stort set fremmede for den brede offentlighed. Det er således første gang, at dette retsopgør skildres på film.

Idéen til filmen fik forfatter Elisabeth Bartel, da hun læste en artikel om retssagerne. Hun skrev derefter manuskriptet til filmen sammen med instruktøren Giulio Ricciarelli. Det tog næsten fem år at få filmens grundlag på plads – næsten lige så lang tid som forberedelserne til selve retssagen.

Selvom "Tavshedens labyrint" bygger på faktiske begivenheder, har man brugt den fiktive advokat Johann Radmann som filmens hovedperson for at give handlingen en mere personlig og menneskelig synsvinkel. Radmann spilles af den unge Alexander Fehling, der under sit researcharbejde fik mulighed for at tale med en af anklagerne fra den oprindelige proces.

I undervisningsmæssig sammenhæng er filmen interessant i forhold til specielt historie, samfundsfag og kristendomskundskab, hvor spørgsmålet om tilgivelse eller straf kan tages op i både historisk, samfundsfaglig og etisk sammenhæng.

FILMENS CREDITS

Titel: Tavshedens labyrint

Originaltitel: Im Labyrinth des Schweigens

Produktionsland og -år: Tyskland, 2014

Instruktion: Giulio Ricciarelli

Længde: 124 minutter

Distribution: Scanbox Entertainment Danmark A/S

Medierådet for Børn og Unges vurdering: 15 år

<http://www.medieraadet.dk/Soeg/afgorelse?vudnr=20150322>

Medvirkende: Alexander Fehling, André Szymanski, Friederike Becht, Johannes Krisch, Johann von Bülow, Robert Hunger-Bühler, Gert Voss.

Før I ser filmen

Da filmen kræver en del for-forståelse anbefales det, at den bruges som afslutning på et fordybelsesforløb om 2. Verdenskrig, hvor man har berørt Holocaust samt de allieredes retsopgør efter krigen. Eleverne skal som minimum kende betydningen af følgende:

- Auschwitz
- Kz-lejr / koncentrationslejr
- Holocaust
- Nürnbergprocesserne
- De allierede
- Zykon-B gas
- SS
- Mossad
- Adolf Eichmann
- Josef Mengele
- Endlösung

Det vil desuden være en fordel, hvis de har viden om Tyskland/Europa i efterkrigstiden samt har kendskab til begrebet historiebrug.

Læs også "Før I ser filmen" på elevarket, så de bedre kan følge med i handling og persongalleri.

Endelig skal eleverne på forhånd have viden om filmfaglige grundbegreber som beskæring, perspektiv, baggrundsmusik og synsvinkel.

I stedet for 2. Verdenskrig kan man tage udgangspunkt i folkedrab generelt med fokus på Holocaust og Auschwitz.

Handlingsreferat

Året er 1958. Tyskland er i økonomisk opblomstring, og der hersker en sorgløs optimisme i det unge demokrati. Ved et tilfælde opdager den tidligere kz-fange Simon, at en af hans fangevogtere fra Auschwitz ustraffet arbejder på en skole i nærheden. Sammen med journalisten Gnielka forsøger Simon forgæves at få hjælp fra politiet eller offentlige anklagere, indtil den unge ambitiøse advokat Radmann tager sagen i samarbejde med Generalstaatsanwalt Bauer.

Radmann har som de fleste andre yngre tyskere intet begreb om, hvad Auschwitz var, men han får kontakt til flere af de overlevende fra lejren. Langsomt går omfanget af grusomhederne op for ham, og han begynder målrettet at indsamle beviser, så der kan føres retssager mod lejrens ansatte. Da ca. 8000 personer gjorde tjeneste i Auschwitz, er det et kæmpe researcharbejde i de SS-journaler, som de allierede efter krigen har taget ansvar for. I sin jagt på de skyldige oplever Radmann en stor uvilje fra både kollegaer og ikke mindst offentlige instanser og politi, som direkte modarbejder ham i flere tilfælde. Således bliver det hurtigt tydeligt for ham, at magtfulde personer bl.a. holder hånden over Auschwitz' berygtede læge Dr. Mengele.

Sammen med sin kæreste Marlene bliver Radmann inviteret til et stort selskab ved en succesfuld advokat, som tilbyder Radmann et job, når han er klar til det. Ved selskabet får Marlene flere ordrer på kjoler, hvilket er med til at sætte skub i hendes drømme om egen skrædderforretning.

Radmann opdager, at vennen Gnielka som 17-årig blev tvunget til at gøre tjeneste i Auschwitz, ligesom Marlenes far deltog i grusomheder på Østfronten. Med erkendelsen af at hans egen far også var medlem af partiet, går det op for Radmann, at alle tyskere var skyldige. Da han desillusioneret og fuld konfronterer Marlene med dette, slår hun op med ham.

Radmann siger op og begynder i stedet at arbejde hos den succesfulde advokat, hvor han møder en af Auschwitz-vagternes advokat, som også arbejder for firmaet. Da hans nye chef gør ham det klart, at sandheden er underordnet, når bare klienten betaler, vender Radmann tilbage til jobbet hos den offentlige anklager.

I filmens afslutningsscene følger vi Radmann og kollegaen Haller på vej ind i retssalen mod de anklagede. Den efterfølgende tekst fortæller, at 17 ud af 19 anklagede blev dømt, og at retssagen var et vendepunkt i tysk historie. Nu kunne Holocaust ikke længere benægtes.

Faglige mål

I arbejdet med filmen skal eleverne:

- Analysere og fortolke filmen samt tage stilling til vold på film (Dansk, IT og Medier).
- Diskutere og tage stilling til, hvordan man skal straffe efter krige og konflikter, eller om man overhovedet skal straffe, hvis folk fx handlede efter ordre eller forsøgte at overleve (Historie, samfundsfag og kristendomskundskab).
- Få viden om, hvordan Auschwitz-retssagerne i 1960erne påvirkede tysk historie og kultur (Tysk).
- Arbejde med hvordan de samme historiske begivenheder kan bruges til at belyse forskellige historiske problemstillinger og sider af verdenshistorien (Historie).

Man kan anvende opgaverne tvær- eller flerfagligt i ovenstående fag. Man kan også udvælge eller vinkle de enkelte opgaver, så de passer med ens fagområde.

Elevarket er bygget op, så eleverne først får oplyst målene og derefter korte oplysninger om filmen og dens personer. Herefter følger en række forståelsesspørgsmål, der skal sørge for at eleverne har styr på den til tider noget indviklede handling.

Ellers følger elevarket overskrifterne i lærervejledningen bortset fra punkterne "Historiedilemmaer og historiebrug" samt "Forslag til fordybelse / perspektivering", som er lagt umiddelbart før de afsluttende opgaver. Eleverne er bedre i stand til at arbejde med de to områder, når de har besvaret opgaverne under "Værkanalyse og fortolkning".

I de afsluttende opgaver får eleverne mulighed for at anvende den nye viden, de har tilegnet sig i materialet.

Fag og temaer

Filmens omdrejningspunkt er det dilemma, Tyskland som nation i 1950'erne befinder sig i: Skal man glemme nazitiden, så landets demokratiske og økonomiske opblomstring kan fortsætte? Eller skal man netop for demokratiets skyld retsforfølge de medvirkende til Holocaust? Hvis man skal retsforfølge, hvem kan man straffe? Hvordan skelner man mellem ordre, overlevelse eller ondskab blandt de skyldige? Hvis alle var skyldige, skal/kan man så straffe nogen?

Tysklands historie

Filmens handling finder sted i 1958, hvor Tyskland var præget af optimisme. Efter krigen havde de fleste ventet, at det ville tage mange år at genoprette den tyske industri og økonomi. Men i kølvandet på den tyske møntreform i 1948 fulgte det såkaldte *Wirtschaftswunder* (økonomisk mirakel), hvor landet på rekordtid ikke blot blev genopbygget, men også fik iværksat et stabilt økonomisk opsving.

I lyset af dette ønskede de fleste tyskere at fortrænge Holocaust, og der blev skabt en offentlig konsensus om, at jødeudryddelserne egenhændigt var nazi-toppens værk. Den almindelige tysker vidste intet om det eller havde ydet regimet modstand.

Med Eichmann- og Auschwitz-retssagerne (1961 og 1963-65) blev Holocaust igen en del af den offentlige bevidsthed. I løbet af 1960'erne blev der også lavet skolepolitik på området, ligesom man besluttede at bevare gerningsstederne for eftertiden. Denne udvikling kulminerede, da forbundskansler Willy Brandt i december 1970 knælede ved mindesmærket for oprøret i Warszawas ghetto. Her bad han om tilgivelse på det tyske folks vegne.

I 1985 indførte Tyskland love, der gjorde det ulovligt at benægte Holocaust eller opfordre til had mod bestemte befolkningsgrupper. Nazistiske symboler og hilsner er ligeledes ulovlige i landet. Se mere under 'Links og litteratur' sidst i materialet.

Figuren Johann Radmann

Den fiktive figur Johann Radmann bliver omdrejningspunktet for filmens temaer og dilemmaer. Han er nyuddannet og har stærke ønsker om at behandle mere end trafikforseelser. Ud over ambitioner på egne vegne er han desuden drevet af, at retfærdigheden skal opfyldes gennem lighed for loven, som i hans øjne ikke kan bøjes i pragmatisk eller praktisk øjemed.

Dette ses i filmens begyndelse, hvor han afviser at sænke Marlenes trafikbøde, selvom hun ikke har penge til at betale den – "Loven gør ingen undtagelse", siger han, men da han godt kan se det absurde i, at hun skal i fængsel for en trafikforseelse, låner han hende pengene (ca. 0:03:18 – 0:04:47).

Umiddelbart før og efter denne scene vises fotografiet af Radmann og faren vist i nær set fra Radmanns synsvinkel. I billedrammen er indstukket farens håndskrevne hilsen: "*Justitia Veritas Humanitas. Gør altid det rigtige*". Efter Johann anden gang har set på billedet, afbrydes han af larmen fra Gnielka, der forsøger på at få advokaterne til at tage Simons sag.

Det latinske motto – der desværre ikke er teksten i filmen – betyder ”Retfærdighed, Sandhed, Menneskelighed”. Farens besked rummer således det spændingsfelt Radmann står i i hele filmen: Vi skal søge sandhed og retfærdighed, men vi skal stadig være menneskelige og gøre det rigtige.

Radmann bliver så optaget af at skabe retfærdighed efter Auschwitz, at han glemmer menneskeligheden. Dette ses tydeligt, da han afviser at tage til lejren og bede Kaddish for Simons døtre. Her er Radmanns undskyldning netop, at han har for travlt med retssagen (ca. 1:23:17 – 1:24:07). Efterfølgende græder han på sit kontor.

Da Gnielka fortæller, at han har gjort tjeneste i Auschwitz, går det op for Radmann, at alle er skyldige. Desillusioneret siger han op og pakker sine ting med undtagelse af farens billede, som han lægger nedad mod skrivebordet. Da han konfronteres med sin nye arbejdsgivers holdning om, at klientens skyld er underordnet, bare vedkommende betaler nok, vender han dog tilbage – godt hjulpet på vej af mødet med SS-soldatens Schultz’ advokat Lichter (ca. 1:40:54 – 1:42:40).

Til sidst vælger Radmann den pragmatiske løsning – at retsforfølge nogle, så ofrenes historie ikke bliver glemt, men at forsones sig med det store flertal af skyldige, så samfundet og livet kan gå videre. Han følger dermed farens opfordring til at gøre ”det rigtige” og være menneskelig. Se en uddybning af dette under ”Værkanalyse og fortolkning”.

Det er i øvrigt værd at bemærke, at skuespilleren Alexander Fehling (Radmann) har et meget arisk udseende, hvorimod André Szymanski (Gnielka) ser væsentligt mere jødisk ud.

Dilemmaer og diskussioner

I dette afsnit skal eleverne diskutere de samfundsmæssige/historiske og etiske dilemmaer, der ligger i retsopgøret efter Auschwitz. Der trækkes også linjer op til krigsforbrydelser i dag, samt problematikken i at retsforfølge gamle mennesker mange år efter forbrydelserne er begået.

Historiske dilemmaer og historiebrug

Enhver film med historisk handling er en form for historiebrug. I ”Tavshedens labyrint” bruges de historiske begivenheder til at belyse Tysklands dilemmaer i 1950erne – skal vi retsforfølge eller glemme? Skal vi straffe eller tilgive?

Den synsvinkel, der bruges til at formidle begivenhederne, er kun én ud af mange mulige. Filmens historiebrug kunne således også have taget udgangspunkt i andre fortællinger, fx:

- Bauers skuffelse over, at medierne fremstillede de dømte i sagen som umenneskelige monstre, der var langt fra den almindelige tysker. Medierne valgte på den måde at frikende det tyske folk.
- Mediernes fokus på de mest kendte top-nazister som fx Mengele eller Eichmann, der fremhæves, fordi det er bedre forsidedstof end den "almindelige" tyske nazist. Det antydes allerede i filmen, da Bauer spørger Radmann, om de øvrige sager ikke er "dramatiske nok", da Radmann bruger al sin tid på Mengele.
- Simons skæbne med fokus på skam og skyldfølelse som overlevende. Hvordan man kommer videre som menneske efter at oplevet sin kone og børn blive dræbt.
- Gnielkas historie – hvordan man forener sig med at have arbejdet i lejren.
- Det moralske dilemma som advokaterne til de anklagede kunne stå i.

I forlængelse af elevopgaverne kan man lade eleverne tage stilling til historiebrugen i andre historiske film, de har set og evt. prøve at skifte synsvinkel.

Forslag til fordybelse / perspektivering

Der er på elevarket forslag til, at man kan fordybe sig yderligere og perspektivere filmens handling til det danske retsopgør efter besættelsen. Her nedsatte man den "parlamentariske kommission", der skulle klarlægge, om der var grundlag for at rejse sag mod besættelsestidens politikere. Kommissionen konkluderede, at der ikke var grundlag for at rejse nogle sager, hvilket kan ses som en parallel til, at politikerne i "Tavshedens labyrint" holder hånden over topnazister og folk, der siden har fået magtfulde positioner.

I forlængelse af dette kan man undersøge, hvordan verdenssamfundet i dag retsforfølger og straffer for krigsforbrydelser.

Endelig er det oplagt at undersøge, hvordan tysk filmhistorie afspejler samfundets historiebevidsthed og ønske om at glemme nazitiden. 1950ernes "Heimatfilme" er sorgløse, Morten Korch-agtige skildringer af det glade liv på landet i "gamle dage" før krig og nazister. Først efter "Der Untergang" og "Napola" (begge 2004) begynder tyske film for alvor at beskæftige sig med nazitiden. Dette lange fravalg er et godt eksempel på, at fravær af brug af historiske begivenheder også er en form for historiebrug.

Få mere baggrundsviden om fordybelsesforslagene under 'Links og litteratur' sidst i materialet.

Filmfaglige vinkler

Værkanalyse og fortolkning – retfærdighed eller tilgivelse?

Gennem Radmann får vi filmens svar på, hvorvidt retsforfølgelse, straf, tilgivelse eller glemsel er det rette valg. Budskabet bliver, som nævnt, at man skal vælge den pragmatiske løsning: Nogle skal straffes, så ofrenes historie ikke bliver glemt. Omvendt kan man ikke straffe et helt folk, da samfundet og livet vil gå i stå. Samtidig kan man ikke være sikker på at opnå retfærdighed, da det er umuligt at afdække folks motiver og omfanget af folks skyld. På den måde går ordene fra farens billede op i en højere enhed. Både retfærdighed, sandhed og menneskelighed tilgodeses, og man gør samtidigt det rette.

En række scener i filmen kan bruges til at afdække dette:

- I begyndelsen af filmen skåler Gnielka og Radmann for Sandheden (ca. 0:41:37 – 0:42:38), men da anklageskrifterne er klar, og Radmann er nået til sin nye erkendelse, skåler han, Gnielka og Simon i stedet for Livet (*L'Chaim*) (ca. 1:52:32 – 1:53:14).
- Da det går op for Radmann, at alle var skyldige, drikker han sig fuld og anklager alle, han møder på gaden, for at være nazister (ca. 1:38:13 – 1:39:22). Scenen skal vise det absurde i at skulle føre retssag mod et helt folk.
- Radmann rejser med Gnielka til Auschwitz (ca. 1:45:02 – 1:49:07), hvor de forsones. Den lange biltur derved, hvor de begge er tavse, understreger, at tilgivelse er en lang proces. Da de står uden for lejren, stiller Radmann spørgsmål til, hvordan han selv kan anklage et andet menneske, og hvordan man kan overhovedet kan udmåle en retfærdig straf. Til dette svarer Gnielka: *"Auschwitz er det, der skete her, og det ligger begravet her. Uden retssagen vil alt det blive glemt. (...) Det handler ikke om straf. Det handler om ofrenes historier"*.

Efterfølgende beder de kaddish sammen, og vi ser dem i supertotal stående ved et træ på engen med lejrens pigtrådshegn i den ene side. Scenen afsluttes med, at de går væk langs med hegnet, og her lægger Radmann sin hånd på Gnielkas skulder: De er forsonet igen. Som Radmann har tilgivet sin ven Gnielka for sin medvirken til Auschwitz, er det tyske folk også nødt til at forsones sig med sin fortid.

Flængen i jakken er et symbol, der kan forstås på flere planer: Den er dels et symbol på Radmanns og Marlenes ødelagte forhold og dels på Holocaust som et sår i Tysklands historie.

Radmann flænger jakken, da han er på druk med Gnielka umiddelbart efter skænderiet med Marlene. På drukturen får Radmann at vide, at Gnielka har arbejdet i Auschwitz og slår derfor hånden af ham. Begge situationer foregår i forlængelse af, at Radmann har erkendt, at hans egen far, såvel som alle tyskere, var skyldige.

Da Radmann kommer for at få jakken repareret, har han og Marlene følgende ordveksling:

J: - *Kan man reparere dette? (...) Den betyder alverden for mig.*

M: - *Nej, flængen er for stor. Den står ikke til at redde.*

J: - *Jeg vil gøre hvad som helst, uanset hvad det koster.*

M: - *Køb Dem en ny jakke. Og pas så bedre på den.*

J: - *Det må jeg vel affinde mig med.*

M: - *Ja, det må De.*

På det nære plan betyder det, at Radmann må affinde sig med, at han har ødelagt deres forhold, og at han må passe bedre på en anden kæreste. På det overordnede plan betyder det, at en begivenhed som Holocaust ikke bare kan forsvinde, og at man skal passe på, at det ikke sker igen.

Senere, da Marlene alligevel afleverer den reparerede jakke, siger hun, at flængen er repareret, men at den heller ikke er "helt væk". Deres forhold kan med andre ord reddes, men hun skal stadig bruge tid til at tilgive ham. I forhold til Holocaust, så kan man godt "reparere" Tyskland, men mindet om Holocaust vil altid være der. I begge tilfælde er filmens budskab, at vi skal stræbe efter forsoning og tilgivelse.

Vold på film

Det er bemærkelsesværdigt, at det er lykkedes at lave en film om Holocaust, hvor man stort set ikke omtaler eller viser voldelige scener. Kun ganske få steder er der genfortalt korte beskrivelser af fangernes oplevelser, så vi som seere får en idé om graden af grusomheder. Da det første vidne afhøres, ser vi i stedet Radmann og sekretærens reaktioner på vidnets forklaring og ødelagte øje (ca. 0:34:21 – 0:35:30).

I scenen, hvor vi ser de fleste vidner blive afhørt (ca. 0:48:22 – 0:50:28), folder denne klare nedtoning af vold sig ud på følgende måde:

I halvtotal ser vi flere vidner blive ført enkeltvis ind i et mødelokale. Det er krydsklippet, så der er flere parallelle handlingsforløb på én gang. Vi hører kun det første vidne blive modtaget og herefter

fades reallyden helt væk og erstattes af underlægningsmusik. Her har man meget passende valgt en korudgave af den jødiske bøn Rachamana, hvis tekst handler om, at Gud hjælper de, der har knuste hjerter.

Inde fra lokalet ser vi flere billeder af vidner i halvnær vist over-the-shoulder på Radmann, krydsklippet med indstillinger i ultranær af ivrigt noterende blyanter og skrivemaskinetaster. Mens musikken stiger i intensitet går kameraet generelt tættere på, og vi ser flere indstillinger i nær og ultranær af vidnernes rystende hænder og gestikuleren, der skal vise, hvad de har været udsat for. Dette er krydsklippet med Radmann og sekretærens ansigter vist i nær, så vi tydeligt kan aflæse deres følelser og reaktioner på det fortalte. Scenen afsluttes med, at sekretæren rystet tager brillerne af, mens Radmann lægger sit hoved i hænderne.

Eleverne kan med fordel analysere scenen og fx sammenligne med scener fra "The Passion of the Christ", som er blevet kritiseret for sin meget udpenslende brug af vold. Her har tanken været, at man netop ville understrege graden af Jesu lidelser for at illustrere, hvor meget han ofrede sig for menneskeheden. Se 'Links og litteratur'.

Links og litteratur

Filmanalyse

Filmcentralens online filmleksikon om dramaturgi og filmiske virkemidler

<http://filmcentralen.dk/grundskolen/filmsprog>

Holocaust

<http://www.holocaust.dk/sw160.asp>

Dansk institut for international histories temaside om Holocaust-benægtelse, herunder fokus på bl.a. kilder, historiebrug, lovgivning og ytringsfrihed

<http://www.holocaust.dk/sw198.asp>

Om benægtelse af Holocaust

<http://www.holocaust.dk/sw352.asp>

Liste over lande, der har forbud mod Holocaust-fornægtelse

<http://www.kristeligt-dagblad.dk/udland/tyskland-k%C3%A6mper-hagekors-forbud-i-eu>

Tysk forslag om hagekorsforbud i EU

<http://www.holocaust.dk/sw198.asp>

Om EU-forbud mod Holocaust-fornægtelse. Diskussion for og imod

<http://www.holocaust.dk/sw301.asp>

Om historiebrug

<http://folkedrab.inforce.dk/sw53501.asp>

Om gerningsmænd – kan alle blive gerningsmænd?

<http://www.folkedrab.dk/sw50057.asp>

Om Holocaust – masser af relevante artikler, links, opgaver og diskussionsspørgsmål

Auschwitz, Mengele og retsopgøret efter Holocaust

<http://folkedrab.inforce.dk/sw51616.asp>

Om Auschwitz

<http://folkedrab.inforce.dk/sw86536.asp>

Om medicinske forsøg

<http://folkedrab.inforce.dk/sw86548.asp>

Om Dr. Mengele

https://de.wikipedia.org/wiki/Auschwitzprozesse#Der_1._Auschwitzprozess_1963_bis_1965

Tysk Wikipedia om den første Auschwitz-retssag

<http://www.dr.dk/nyheder/udland/bogholderen-fra-auschwitz-94-aarig-sser-doemt-medvirken-til-300000-drab>

Om en 94-årig, der i 2015 blev dømt for sin medvirken i Auschwitz

<http://nyhederne.tv2.dk/2015-07-21-nazijaeger-kan-bare-komme-an-jeg-var-sendt-afsted-af-danmark>

Om 90-årige Magnus Møller, der kæmpede i Frikorps Danmark

<https://www.dr.dk/nyheder/indland/skaarup-rykker-et-retsopgoer-med-danske-nazister>

Politisk diskussion om at tage et retsopgør 70 år efter 2. Verdenskrig

Tysklands historie

<http://www.buster.dk/artikel/210>

Om Tysklands historie og filmhistorie

<http://www.folkedrab.dk/sw51953.asp>

Om Tysklands erindring af Holocaust

<https://youtu.be/2rdiUDJYMwM>

Willy Brandts knæfald ved mindesmærket for Warszawas ghetto. Herunder originaloptagelser fra 1940-45 samt interviews med overlevende

Retsopgøret efter Besættelsen

<http://www.befrielsen1945.dk/temaer/befrielsen/retsopgoer/index.html>

Om retsopgøret efter besættelsen. Tekster, kilder og opgaver

http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/retsopgoeret-efter-befrielsen/?no_cache=1&cHash=56c91b336452b61d098f0e78c045a644

Aarhus Universitets temaside om Retsopgøret. Tekster, kilder, opgaver og quiz

Krigsforbrydelser og straf

<http://www.faktalink.dk/titelliste/krig/krighele>

Meget grundig gennemgang af begrebet "krigsforbrydelse"

<https://www.unric.org/da/information-om-fn/25951?start=5>

Om FN's internationale domstol

<https://www.unric.org/da/information-om-fn/25952>

Statut (regler) for den internationale domstol

Vold på film

<http://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/en-film-malet-med-jesu-blod>

Diskussion af brugen af vold i "The Passion of the Christ"

<http://www.ekkofilm.dk/artikler/filmvold-draeber-ikke/>

Artikel om brugen af vold på film

Andet

www.folkedrab.dk

Dansk institut for international histories meget omfattende tema- og undervisningside om folkedrab